

EDUCAȚIA ȘCOLARĂ A POPULAȚIEI DE ROMI¹

Educația este privită în ultima vreme deopotrivă de către economiști și sociologi ca o investiție în capital uman. În cazul romilor, educația este considerată a fi un mijloc de rezolvare a problemelor individuale și de grup și ca o resursă importantă a modernizării și dezvoltării acestei etnii. Educația este o parte a soluției menită să rezolve problemele sociale cu care se confruntă această etnie. Impactul educației instituționalizate asupra problemelor sociale cu care se confruntă un larg segment social nu trebuie însă absolutizat. Creșterea nivelului de școlaritate și/sau a gradului de cuprindere în învățământ pentru populația de romi trebuie corelată cu politici active de combatere a șomajului și crearea de noi locuri de muncă pentru a avea ca efect îmbunătățirea situației socio-economice a acestei etnii.

O altă perspectivă de a privi educația școlară este aceea de transmitere de valori. În acest sens, sistemul școlar alături de mass-media, familie și instituțiile politice sunt principalele surse care formează și consolidează sistemul de valori al individului. În același timp, sistemele școlare sunt provocate să răspundă exigenței respectării valorilor de referință ale minorităților în general și ale romilor, în cazul de față.

Vom trata în acest capitol situația școlară și preșcolară a populației de romi, precum și o serie de determinanți ai acesteia. Capitolul mai cuprinde o analiză pe generații a nivelului de școlaritate al populației de romi, incidența analfabetismului, gradul de satisfacție în raport cu școala și percepțiile pe care romii le au asupra școlii. Vom încerca pe parcursul analizei ca în mod explicit sau implicit să ne raportăm la cele două perspective asupra educației expuse anterior. Datele supuse analizei provin în special din cercetări ale ICCV

¹ Aceasta lucrare a fost sprijinită de către Research Support Scheme al Fundatiei pentru Dezvoltarea unei Societati Deschise, grant nr.: 1293/1999

referitoare la populația de romi din 1992 și 1998 precum și din Anuarul Statistic al României din 1999.

O parte însemnată din ipotezele, concluziile sau observațiile facute în această analiză își au ca sursă de inspirație discuțiile avute în cadrul echipei de cercetare, căreia vreau să-i mulțumesc pe această cale. Sugerția de a realiza o analiză comparativă pe generații a nivelului de școlaritate al populației de romi precum și alte sugestii și observații importante aparțin domnului profesor Cătălin Zamfir, căruia de asemenea îi mulțumesc. Oricum, modul de realizare al întregului material, interpretările asupra datelor și opiniile conținute în acest material, uneori divergente cu cele ale echipei de cercetare sunt responsabilitatea integrală a autorului. Aceste opinii și interpretări sunt formate ca urmare a observației directe, pe teren, din ultimii ani, în câteva zeci de comunități de romi din România.

1. Participarea preșcolară

Participarea copiilor rromi de vârstă preșcolară (3-6 ani) la grădiniță este mult mai scăzută decât a copiilor de aceeași vârstă pe ansamblul populației României. În momentul cercetării (anul școlar 1997-1998), dintre copiii rromi cu vârste cuprinse între 3 și 6 ani participau la învățământul preșcolar numai 17,2%. În ansamblul populației României participarea la grădiniță a copiilor de aceeași vârstă era de 67% (anul școlar 1997-1998, sursa Anuarul Statistic al României, 1999). Astfel, **participarea preșcolară a populației de rromi este de aproximativ patru ori mai mică comparativ cu participarea preșcolară pe ansamblul populației României.**

Diferența între rata de participare a copiilor rromi de vârstă preșcolară și cea a copiilor de aceeași vârstă din ansamblul populației țării are loc în contextul unei scăderi a participării la grădiniță pe ansamblul populației țării după 1990. Astfel dacă în 1989 rata participării la grădiniță pe ansamblul populației țării de vârstă preșcolară era de 82,8%, după 1990 aceasta a oscilat între 50-60% atingând un nivel minim de 50,2% în anul școlar 1993-1994. Această tendință negativă în participarea la învățământul preșcolar pe ansamblul populației țării a caracterizat și populația de rromi.

Dincolo de situația economică dificilă care caracterizează populația României în ansamblul său, în perioada tranziției și, într-o mai mare măsură, populația de rromi, credem că există și factori culturali care explică această neparticipare.

Observația directă asupra comunităților de rromi, deopotrivă în mediul rural sau în marile orașe, discuțiile informale și interviurile cu părinți rromi sugerează o serie de factori explicativi.

- În cadrul comunităților de rromi socializarea copiilor este în primul rând sarcina familiei și a comunității din care provin. Această caracteristică este prezentă nu numai în comunitățile de rromi, ci, în general, în comunitățile care au un grad mai

ridicat de tradiționalism. În aceste comunități tradiționale este dominant modelul familiei extinse. Socializarea copiilor este delegată în aceste cazuri soției, atunci când aceasta este casnică, fraților sau surorilor mai mari, bunicilor, altor rude din interiorul gospodăriei sau chiar vecinilor.

- Probabil că acest comportament vis-a-vis de socializarea copiilor preșcolari se explică deopotrivă printr-o neîncredere generică față de instituția grădiniței ca atare, cât și prin constrângeri financiare. Mai mult, valorile care permit adaptarea la comunitatea de apartenență sunt considerate de către mulți părinți romi ca fiind mai importante decât cele ale societății în sens larg, în condițiile în care mobilitatea profesională și socială a populației de romi este scăzută.
- În multe cazuri necunoașterea sau cunoașterea defectuoasă a limbii în care se vorbește în cadrul grădiniței (cel mai adesea Româna sau, în unele zone, maghiara) constituie un impediment în frecventarea grădiniței.
- Diferențele de statut social dintre populația de romi și populațiile majoritare din comunitățile în care trăiesc romi sunt privite de aceștia din urmă ca bariere pentru trimiterea copiilor la grădiniță. Unii romi cred că aceste diferențe reflectate în îmbracaminte, jucării sau în pachetul de mâncare primit de acasă împiedică acceptarea copiilor lor de către copiii populației majoritare și i-ar putea pune pe copiii romi într-o situație umilitoare.
- Izolarea multor comunități de romi aflate la marginea satelor sau oraselor face ca între copiii romi și cei de alte etnii să nu existe comunicare, jocuri în comun sau prietenii, vizite reciproce. Acest lucru constituie o piedică serioasă în socializarea laolaltă în cadrul grădiniței.
- Distanța mare față de grădiniță în cazul unor comunități de romi, izolarea acestora sau drumurile impracticabile în condiții de vreme nefavorabilă împiedică în unele cazuri frecventarea grădiniței.

- Prejudecățile și atitudinea diferențiată față de copii a părinților români și/sau romi sau a unor educatori sunt de asemenea motive importante în reținerea unor părinți romi de a-și trimite copiii la grădiniță.

Vecinătatea influențează și ea participarea la grădiniță. Mai exact, există tendința unei participări mai ridicate la grădiniță a copiilor romi care provin din comunități cu o altă majoritate etnică sau din comunități mixte. În același timp copiii romi care trăiesc în comunități compacte, izolate, participă într-o proporție substanțial mai scăzută la educația preșcolară.

Tabel 1. Participarea prescolara in functie de vecinatate

Participare preșcolară	Comunități Compacte	Comunități Mixte	Romi Dispersați
	12,1%	19,1%	29,3%

Faptul că participarea preșcolară a copiilor romi este sensibil mai scăzută în comunitățile compacte de romi (12,1% față de 19,1% în comunitățile mixte și 29,3% în cazul romilor care trăiesc dispersați printre alte etnii) sugerează că în aceste comunități s-a păstrat într-o mai mare măsură un model tradițional de socializare a copiilor, în care un rol important revine familiei și comunității. Este probabil că și izolarea socială este mai mare, gradul de sărăcie este mai ridicat iar distanțele până la grădiniță mai mari în cazul acestor comunități.

Situația economică a familiei condiționează într-o măsură ridicată participarea la grădiniță a copiilor romi. Pentru a prezenta modul în care constrângerile economice se asociază cu neparticiparea preșcolară am considerat a fi relevant indicatorul “starea materială a gospodăriei”, estimată de către operatorul de interviu.

Participarea la grădiniță, în funcție de starea materială a gospodăriei, este distribuită după cum urmează:

Tabel 2. Participarea prescolara in functie de starea materiala a gospodariei

Participarea preșcolară	Gospodării foarte sărace	Gospodării sărace	Gospodării cu sit.ec.medie	Gospodării bogate
	10,9%	18,7%	29,5%	42,5%

Din tabelul de mai sus reiese o tendință descrescătoare a participării la grădiniță în funcție de starea materiala a gospodăriei. Astfel în timp ce aproape jumătate din copiii romi proveniți din gospodării apreciate ca bogate participa la grădiniță, procentul acestora coboară la doar 10,9% în cazul gospodăriilor foarte sărace. Dincolo de factorii ce țin de specificul cultural, costurile financiare ale participării preșcolare au o importanță deosebită în explicarea unei ponderi atât de ridicate a neparticipării în cazul copiilor romi.

Limba vorbită de către copil în familie este un alt indicator care discriminează în cazul participării la grădiniță a copiilor romi. Astfel, în cazul familiilor în care nu se vorbește limba romani, participarea preșcolară a copiilor este aproximativ similară cu cea pe ansamblul populației României (65,1% în cazul populației de romi comparativ cu 67% pe ansamblul populației). În familiile în care se vorbește limba romani rata participării preșcolare este de aproape doua ori mai scăzută decât în cazul familiilor de romi în care această limba nu este vorbită (respectiv 34,9%). Cultura romani fiind preponderent una orală, este probabil ca limba să fie principalul mijloc de pastrare a specificului cultural al acestei etnii. Astfel familiile în care se vorbește limba romani este probabil să aiba un grad mai ridicat de tradiționalism și în consecință o permeabilitate mai mică la influența altor culturi. Relația dintre neparticiparea preșcolară și vorbirea limbii romani poate indica faptul că în familiile care vorbesc romani tradiția socializării comunitare a copiilor este mai puternică comparativ cu familiile în care limba s-a pierdut ca urmare a unui proces de asimilare.

2. Populația de vârstă școlară

Înainte de a prezenta dinamica participării școlare a populației de romi în perioada 1992-1998, vom arăta care sunt diferențele între participarea școlară a populației de romi și participarea școlară pe ansamblul populației de vârstă școlară a României, pe grupe de vârstă.

În cazul grupeii de vârstă de 7-10 ani, participarea școlară pe ansamblul României era în anul școlar 1997-1998 de 94,4%, în timp ce în cazul populației de romi participarea școlară era de 82,7%, aceasta fără a lua în calcul proporția mare de non-raspunsuri (13,1%). Putem presupune ca aceste non-raspunsuri reprezintă, în fapt, cazuri de copii care nu au fost niciodată înscriși la școală sau cazuri de întrerupere a școlarizării. Dacă am lua în considerare această presupuziție, atunci participarea școlară a copiilor romi din grupa de vârstă 7-10 ani ar fi de numai 69,6%.

Pentru grupa de vârstă de 11-14 ani, participarea școlară pe ansamblul României era în anul școlar 1997-1998 de 98%, în timp ce pentru populația de romi gradul de cuprindere în învățământ era de doar 72,4%. Dacă luăm în considerare non-raspunsurile ca situații de neșcolarizare sau întrerupere a școlarizării, atunci gradul de cuprindere în învățământ pentru populația de romi devine 67,5%.

În cazul populației cu vârstă între 15 și 18 ani, gradul de cuprindere în învățământ pe ansamblul României era în anul școlar 1997-1998 de 61,6%, iar pentru populația de romi de aceeași vârstă era de 47,1%. Luând în calcul procentul mare de non-raspunsuri (26,6%), putem presupune ca gradul de cuprindere în învățământ a populației de romi la această vârstă este mult mai mic (20,5%).

Tabloul sintetic al situației școlare a copiilor romi ne indică principalele probleme legate de educația școlară a acestora.

Tabel 3. Situatia participarii scolare la ancheta ICCV din 1998

Copii de vârstă școlară (7-16 ani)	Înscriși la școală	Au întrerupt școală	Nu au fost înscriși niciodată	NS/NR
	61,4%	11,6%	17,3%	9,7%

Notă: Din procentul ridicat de non-raspunsuri aproape jumătate (42,3%) sunt copiii care au vârsta de 7 ani, iar 18,2 % sunt copiii care au vârsta de 16 ani. Este posibil ca în fapt copiii cu vârsta de 7 ani, înregistrați ca non-raspunsuri să înceapă școala la vârsta de 8 ani sau chiar mai târziu și ar putea intra astfel în categoria “Nu au fost înscriși niciodată”. De asemenea, copiii cu vârsta de 16 ani, înregistrați ca non-raspunsuri, ar putea fi cazuri de întrerupere a școlarizării. Probabil că indezirabilitatea socială a declarării neșcolarizării sau întreruperii școlii i-a determinat pe subiecți să opteze pentru categoria de non-raspuns. De aceea, suntem precauți în a avansa un procent punctual al îmbunătățirii participării școlare a copiilor romi în intervalul de timp 1992-1998.

Proporția mare a copiilor neșcolarizați (17,3%) în totalul copiilor de vârstă școlară indică faptul că sistemul de învățământ în forma sa actuală nu răspunde adecvat nevoilor de educație ale populației de romi. Am avansat această afirmație deoarece consider că instituțiile sunt cele care trebuie să se schimbe în sensul adaptării la nevoile oamenilor și nu invers. Școala este o instituție care nu ar trebui să facă excepție de la acest principiu.

Una dintre problemele cu care se confruntă sistemul de învățământ din România este aceea de a-i motiva pe copiii romi în a urma școala odată intrați în sistem, deoarece există o proporție ridicată de întreruperi ale școlarizării (11,6%). În mediul rural în special, întreruperea școlarizării este datorată și faptului că unii copii romi muncesc în gospodărie sau în afara acesteia de la vârste foarte mici (11, 12 ani).

Comparația cu populația aflată la vârsta școlară (7-16 ani) în 1992 (anchetă ICCV), arată că în decurs de 5 ani au survenit modificări importante în participarea școlară a copiilor romi.

Tabel 4. Situatia participarii scolare la ancheta ICCV din 1992

Copii de vârstă Școlară (7-16 ani) (ancheta din 1992)	Înscriși la școală	Au întrerupt școala	Nu au fost înscriși niciodată	Ns/Nr
	50,6%	22,7%	26,3%	0,4%

Sursa: Baza de date ICCV 1992.

Putem afirma că participarea școlară a copiilor romi s-a îmbunătățit. S-a diminuat într-o proporție semnificativa ponderea copiilor neșcolarizați, iar cazurile de întrerupere a școlarizării au scăzut aproape la jumătate. Această constatare concordă cu opinia cadrelor didactice cu care am discutat în ultimii doi ani în cadrul unor anchete de teren desfășurate în toate regiunile țării. Cauza acestei îmbunătățiri a participarii școlare ar trebui căutată în condiționarea alocației pentru copii de prezența școlară, politică educațională introdusă începând cu anul 1994.

Condiționarea alocației pentru copii de prezența școlară asigură participarea școlară într-o mai mare masura în ciclul primar și într-o oarecare masura în cel secundar, unde efortul parintelui de a susține financiar copilul la școală este mai mic comparativ cu liceul. Chiar și în aceste cazuri alocația pentru copii este insuficientă pentru a asigura o participare școlară adecvată a copiilor. În aceste condiții, o mare parte a copiilor romi, proveniți din familiile sărace, numeroase, au o participare formală doar în scopul încasării alocației necesare pentru traiul cotidian. Participarea școlară a acestora nu este una deplină deoarece le lipsesc resursele: rechizitele școlare, o încălțăminte și o îmbrăcăminte corespunzătoare, o alimentație adecvată. Discuțiile de grup cu cadrele didactice din județul Sibiu, județ care în localitățile rurale, fostele sate săsești, are în prezent o numeroasă populație roma, surprind acest aspect al condiționării prezenței școlare de alocație.

“copiii nostri vin la școală pentru alocație, însă de învățat nu învata”(Directori, Sibiu); “Ei, țiganii acestia, baeșii, cum îi numim noi, vin la școală doar pentru alocație. Va ziceam că sunt probleme cu dezinteresul parinților. Aici exact este acest dezinteres al parinților. Iși trimit la școală copiii numai pentru alocații și pentru acele burse” (Directori Sibiu); “ar fi mult mai mare numărul abandonurilor școlare dacă nu ar fi această alocație, de ce să nu recunoaștem sincer ei vin pentru acea alocație” (Învățători, Sibiu);

“Ii trimite la școală numai să le semneze carnetul. O semnat carnetul și salut (Parinți, Sibiu); “sunt mulți, care, hai să le zic țigani, și ei nu se declara țigani, dar sunt de condiție materiala foarte slaba, parinți someri, 5-6 copii care traiesc efectiv numai din alocația de stat, care acasă nu au televizor, nu au apa în casă, nici în curte, poate că la doua-trei case, nu toți bineînțeles, dar trebuie să-i stimulam și noi pe copii, într-un fel să vină mai cu placere la școală” (Profesori, Sibiu); “Și noi am vrea să facem dar situația materiala a multor copii este foarte dificila mai ales că avem, cum v-am spus, ne confruntăm cu țigani. Acești țigani vin la școală fara caiete, fara creioane și se dă din fondul clasei ca să aiba și ei” (Învatatori, Sibiu)

Opinii de acest gen am întâlnit și în discuții cu cadre didactice din Maramures, Salaj, Buzău, Bucuresti, Constanța, Cluj, Prahova, Vaslui, Olt s.a. Creșterea participării școlare ca urmare a condiționării prezenței școlare de alocația pentru copii este un fenomen care se manifestă nu doar în cazul populației școlare roma, ci și în cazul celorlalți copii proveniți din familii sărace, indiferent de etnie.

Excelenta frecvența școlară (**aproape 90% din copiii romi înscriși vin zilnic la școală**), dată fiind condiționarea alocației pentru copii de prezența școlară, reflecta și starea actuala de săracie .

Tabel 5. Prezența la școală

Prezența la școală(7-16 ani)	Zilnic	Cel puțin o dată pe săptămână	Mai rar	Deloc	NS/NR
	88,2%	5,1%	0,3%	0,5%	5.8%

Una dintre cele mai importante cauze ale neșcolarizării o reprezintă situația materiala precara a unor gospodării de romi. Faptul că **neparticiparea școlara este de aproape trei ori mai mare în gospodariile considerate sarace sau foarte sarace** comparativ cu gospodariile considerate medii sau bogate demonstrează cat de puternic este condiționat accesul la învățământ de resursele economice ale familiei de origine. Consecința a săraciei, neșcolarizarea dă nastere unui cerc vicios al săraciei care se transmite din generație în generație.

Într-o proporție foarte ridicată copiii neșcolarizați fac parte din gospodării autoidentificate ca fiind de etnie roma. Astfel, **nescolarizarea copiilor este de aproape trei ori mai ridicată în rândul gospodăriilor care se declara rome** sau de o alta nationalitate comparativ cu gospodăriile în care nationalitatea declarata este cea română.

Majoritatea copiilor neșcolarizați cunosc și limba romani și provin în mare parte din familii care și-au pastrat într-o mai mare masura specificul etnic. Astfel, **copiii neșcolarizati sunt de doua ori si jumatate mai multi in segmentul gospodariilor in care se vorbeste limba romani**

Cele doua variabile, autoidentificarea etnică și limba vorbită în familie pot fi considerate indicatori tari ai identității etnice, ceea ce ne duce la concluzia că acești copii care nu au fost niciodată la școală provin în cea mai mare parte din familii sau comunități care și-au conservat în bună masura specificul cultural și stilul de viață. Dincolo de factorii economici, pentru că este probabil ca în comunitățile tradiționale constrangerile economice să fie mai puternice, neșcolarizarea poate fi pentru familiile și comunitățile tradiționale rome un mijloc de rezistență la asimilare, de pastrare a identității etnice.

3. Analiza pe generații a nivelului de educație dobândit de populația de romi

Premisele analizei

Rezultatele cercetării asupra populației de romi din județul Buzău² ne-au sugerat că este productivă o analiză a nivelului de școlaritate pe generații. Selectarea perioadelor de timp care alcătuiesc o generație a surprins diferențele maxime între școlarizarea diferitelor segmente de vârstă ale populației de romi după cum urmează:

- **generația de tranziție**, care cuprinde actuala populație școlară între 7 și 16 ani, populație care a intrat sau ar fi trebuit să intre în procesul de învățământ între anii 1989 și 1998;
- **generația tânără**, care cuprinde populația cu vârste între 17 și 25 de ani, care a intrat sau ar fi trebuit să intre în procesul de învățământ între anii 1980 și 1989;
- **generația matură**, care cuprinde populația cu vârste între 26 și 45 de ani, care a intrat sau ar fi trebuit să intre în procesul de învățământ între anii 1960 și 1980;
- **generația vârstnică**, populația cu vârste peste 45 de ani, care a intrat sau ar fi trebuit să intre în procesul de învățământ înainte de 1960.

Etichetele atribuite generațiilor sunt relevante dacă sunt considerate din perspectiva unor perioade distincte de timp, care au afectat contingente ale populației de romi. Astfel, specificul **generației de tranziție** este că surprinde o perioadă de schimbare socială, caracterizată de recesiune economică și incertitudine asupra viitorului, care se reflectă în opțiunile de viață ale indivizilor, inclusiv în alegerea unui nivel sau altul de educație. Totodată, perioada de tranziție este asociată cu dezorganizarea sistemului școlar (nefuncționarea multor școli profesionale și de ucenici, de exemplu). Caracteristic **generației tinere** este că intrarea în procesul de învățământ are loc într-o perioadă de declin economic și social al sistemului socialist. **Generația matură** a intrat sau ar fi trebuit să intre în procesul de învățământ într-o perioadă de relativă prosperitate a sistemului comunist, dublată de constrângeri administrative asupra populației de romi în urma școlii. Obligatorietatea învățământului de 10 clase a fost corelată în această perioadă

² Rezultatele acestei cercetări sunt publicate în Revista de Cercetări Sociale nr.3/4 - 1998

cu asigurarea unui loc de muncă. **Generația vârstnică** a debutat în procesul de învățământ înainte de 1960, fie în anii de la începutul instalării regimului comunist, fie, în cazul celor mai în vârstă, în anii dintre cele două războaie mondiale.

Am selectat astfel generațiile plecând de la ipoteza că istoria socială a României a afectat în mod direct strategiile de viață ale indivizilor, inclusiv opțiunile legate de educație, precum și posibilitățile / oportunitățile indivizilor. Așteptările noastre au fost că perioada de relativa prosperitate economică a anilor '60 – '80 să fie caracterizată de o participare mai ridicată a populației de romi în procesul educațional. Invers, ne-am așteptat ca perioada de recesiune economică să fie caracterizată de o mai slabă participare la educație a populației de romi. Datele cercetării confirmă parțial aceste așteptări.

Incidența neșcolarizării pe generații

O prima comparație între generații o putem face în ceea ce privește incidența neșcolarizării. Tabelul următor arată că **incidența cea mai scăzută a neșcolarizării este în cazul generației mature, iar cea mai ridicată în cazul generației vârstnice.**

Tabel 6. Incidența nescolarizării pe generații

Neșcolarizarea pe generații	Generația de tranziție (7-16 ani)	Generația tanară (17-25 ani)	Generația matură (26-45 ani)	Generația vârstnică (peste 46 ani)
	18,3%	17,0%	15,2%	26,7%

Diferențele cele mai mari apar între generația vârstnică și celelalte generații. Sistemul școlar din perioada comunistă pare să reducă într-o măsură semnificativă incidența neșcolarizării în rândul acestei populații. **Perioada de tranziție are însă un efect negativ, producându-se o creștere a incidenței nescolarizării la romi în această perioadă.**

Nivelul de școlaritate pe generații

Ciclul de învățământ cu valoare modală în cazul populației de peste 16 ani îl reprezintă ciclul primar. Valoarea modală surprinde așteptările pe care cea mai mare parte a populației le are vis-à-vis de nivelul educației școlare. Dacă în cazul generației tinere și a

celeii mature, opțiunea indivizilor se orientează către absolvirea a opt clase, deși un procent relativ mare se pierde pe parcurs, în cazul generației mature orientarea este spre absolvirea învățământului primar. Oricum, **în cazul tuturor generațiilor, ciclurile de învățământ spre care se orientează cei mai mulți indivizi (ciclurile primar și secundar) sunt sub nivelul cerut pentru a ocupa o poziție minimală pe piața muncii.** Astfel, în cazul generației tinere și a celeii mature, absolvirea a opt clase nu poate garanta accesul către munci calificate. La fel se întâmplă în cazul generației mature, unde absolvirea ciclului primar poate garanta cel mult accesul la o muncă necalificată.

Tabel 7. Nivelul de școlaritate pe generații

	Nici o clasă	4 cls. neterm	4 cls. term.	8 cls. neterm	8 cls. term.	Sc.prof. neterm.	Sc.prof. term.	Liceu neterm.	Liceu term.	Studii sup.
Generația tânără	17,0%	7,6%	9,2%	14,3%	20,5%	2,0%	6,3%	7,6%	4,7%	1,2%
Generația matură	15,2%	6,4%	12,5%	13,1%	21,8%	2,7%	9,2%	8,7%	5,9%	1,2%
Generația vârstnică	26,7%	7,9%	22,0%	9,1%	8,6%	0,8%	4,3%	1,1%	1,3%	0,2%
Total populație peste 16 ani	18,9%	7,2%	14,0%	12,4%	17,8%	1,9%	6,9%	6,3%	4,2%	0,9%

Tendința de creștere a nivelului de școlaritate în cazul generațiilor tinere și mature este însoțită de o tendință crescătoare a cerințelor de școlaritate necesare pentru a o ocupa o poziție calificată pe piața muncii. Astfel, în cazul tuturor generațiilor performanța școlară a majorității indivizilor este cu mult sub cerințele pieței muncii.

Orientarea spre absolvirea unei școli profesionale este mai pronunțată în cazul generației mature, un procent de aproape 10% reușind să termine o școală profesională, ceea ce a permis obținerea unor calificări.

Tot în cadrul generației mature se găsește și cel mai mare procent de absolvenți de liceu comparativ cu celelalte generații.

Absolvirea studiilor superioare are loc numai în situații izolate.

Nivelul de școlaritate pe generații și sexe

La nivelul întregii populații de romi peste 16 ani există diferențe mari de școlarizare între sexe.

Tabel 8. Nivelul de școlaritate pe generații în funcție de gen

		Nici o clasă	4 cls. neterm.	4 cls. term.	8 cls. neterm.	8 cls. term.	Sc.prof. neterm.	Sc.prof. term.	Liceu Neterm	Liceu term.	Studii sup.	Ns/Nr
Generația Tânără	M	17,5%	8,0%	9,3%	12,4%	19,8%	1,8%	7,8%	7,4%	4,5%	1,1%	10,5%
	F	16,4%	7,3%	8,9%	16,1%	21,4	2,2%	4,7%	8,0%	4,9%	1,3%	8,7%
Generația Matură	M	10,9%	5,4%	11,3%	14,2%	20,9%	3,3%	13,5%	9,3%	6,6%	1,8%	2,9%
	F	19,5%	7,5%	13,9%	11,8%	22,9%	2,2%	4,7%	8,2%	5,3%	0,5%	3,7%
Generația vârstnică	M	16,3%	7,6%	24,1%	11,0%	11,0%	1,5%	7,8%	1,3%	1,6%	0,5%	17,3%
	F	35,2%	8,2%	20,6%	7,8%	6,9%	0,2%	1,4%	1,0%	1,0%	-	17,6%
Pop. peste 16 ani	M	14,5%	6,8%	13,9%	12,8%	18,0%	2,3%	10,2%	6,6%	4,6%	1,3%	9,0%
	F	23,1%	7,6%	14,2%	12,0%	17,7%	1,6%	3,7%	6,0%	3,9%	0,6%	9,5%

Astfel, în timp ce procentul celor neșcolarizați atinge în cazul bărbaților valoarea de 14,5%, în cazul femeilor acesta este 23,5%. Cea mai importantă diferență între sexe în privința neșcolarizării apare în cadrul generației vârstnice, în care ponderea femeilor care nu au urmat niciodată școala este de peste două ori mai mare decât cea a bărbaților. În cadrul generației mature această diferență tinde să scadă ușor, deși procentul femeilor care nu au urmat niciodată școala este de aproape două ori mai mare decât al bărbaților. În cadrul generației tinere diferențele între procentele de femei și bărbați neșcolarizați sunt foarte mici. Pe de o parte are loc **o usoară tendință de emancipare a femeilor (scade numărul femeilor neșcolarizate de la 19,5% la 16,4%)**, iar pe de altă parte

apare o **tendința de creștere a numărului bărbaților neșcolarizați comparativ cu generația matură (de la 10,9% la 17, 5%)**. O posibilă explicație pentru aceste comportamente aparute la generația tânără este tendința de modernizare a familiei române: abandonarea distribuției rolurilor tradiționale în care femeia este de regulă casnică, iar barbatul asigură veniturile pentru întreaga gospodărie. Creșterea nescolarizării în rândul subiecților de gen masculin din generația tânără poate fi atribuită faptului că unii copii români încep să muncească de la o vârstă mică pentru a susține economic familia.

Diferențe semnificative între sexe apar în cazul absolvirii școlii profesionale în cadrul tuturor generațiilor, deși există o tendință de reducere a acestora de la generația vârstnică la cea matură și de la aceasta din urmă la cea tânără. **Dacă la generația vârstnică raportul dintre bărbații și femeile absolvenți de școală profesională era de peste 5:1, la generația matură acest raport scade la 3:1, pentru a ajunge la generația tânără la mai puțin de 2:1.** Numărul mult mai ridicat al bărbaților absolvenți de școală profesională decât al femeilor poate reflecta persistența unui model familial tradițional în care barbatul este cel care se orientează spre o meserie în timp ce femeia își întrerupe școlarizarea înainte de dobândirea unei meserii pentru a face față îndatoririlor casnice. Această inegalitate între bărbați și femei în dobândirea unei meserii (prin absolvirea unei școli profesionale) tinde să scadă la generația tânără.

Determinanți culturali ai nivelului de școlaritate

Analiza nivelului de școlaritate după limba vorbită în familie relevă importante diferențe în școlarizare generate de factori culturali. Subiecții au fost clasificați în două categorii: vorbitori exclusiv ai limbii române și vorbitori care cunosc și limba română.

Cele mai mari diferențe apar **în cadrul generației tinere și mature, unde procentul celor neșcolarizați, vorbitori ai limbii române este de trei ori mai mare decât al vorbitorilor de limba română.** Această diferență este mult mai mică în cadrul generației vârstnice unde procentul celor neșcolarizați vorbitori de română este doar de 1,5 ori mai mare decât al vorbitorilor de română neșcolarizați.

Tabel 9. Nivelul de școlaritate pe generații în funcție de limba vorbită

		Nici o clasă	4 cls. neterm	4 cls. term.	8 cls. neterm	8 cls. term.	Sc.prof. neterm.	Sc.prof. term.	Liceu Neterm	Liceu term.	Studii sup.	Ns/Nr
Generația Tânără	R	8,2%	6,1%	7,6%	14,8%	25,0%	2,6%	9,7%	9,7%	6,7%	0,9%	8,6%
	Rr	25,8%	9,1%	10,8%	13,7%	15,9%	1,3%	2,8%	5,5%	2,6%	1,5%	10,8%
Generația Matură	R	6,7%	4,4%	11,5%	11,9%	26,1%	3,5%	11,9%	12,1%	7,7%	1,6%	2,6%
	Rr	22,8%	8,1%	13,4%	14,2%	18,0%	2,0%	6,8%	5,7%	4,3%	0,9%	3,8%
Generația vârstnică	R	21,0%	8,7%	25,4%	10,5%	11,1%	1,1%	4,8%	1,2%	2,1%	0,2%	13,8%
	Rr	32,1%	7,1%	18,5%	7,8%	6,3%	0,5%	3,8%	1,1%	0,5%	0,2%	22,2%
Pop. peste 16 ani	R	11,2%	6,2%	14,1%	12,5%	21,6	2,5%	9,2%	8,3%	5,8%	1,0%	7,8%
	Rr	26,3%	8,2%	14,0%	12,3%	14,2%	1,4%	4,7%	4,4%	2,7%	0,9%	11,1%

- am folosit abrevierile R pentru cei care vorbesc exclusiv limba Româna și Rr pentru cei care vorbesc și limba Românes

Explicația neșcolarizării trebuie să țină seama de ceea ce reprezintă indicatorul *limba vorbită în familie*. În opinia noastră, indicatorul *limba vorbită în familie* este o variabilă importantă a identității etnice a populației rome, fiind probabil ca familiile care vorbesc limba romanes să pastreze într-o mai mare măsură un stil tradițional de viață. În condițiile pierderii identității etnice pentru o mare parte din populația roma putem aprecia ca limba vorbită în familie poate fi interpretată ca un indicator al tradiționalismului.

Procentul romilor absolvenți de 8 clase, de școală profesională și de liceu, vorbitori de limba româna este în cazul tuturor generațiilor semnificativ mai ridicat decât al vorbitorilor de limba romanes. Creșterea nivelului de școlaritate al romilor se asociază cu o integrare socială prin pierderea specificului cultural.

La fel ca și limba vorbită în familie, naționalitatea declarată reprezintă un indicator puternic al identității etnice. În acest sens, este evident că subiecții care se declara români au preluat într-o mare măsură stilul de viață al populației majoritare (inclusiv opțiunile

educaționale). Invers, subiecții care se declara romi pastrează într-o mai mare masura un stil de viață tradițional. Neșcolarizarea poate fi privită ca o forma de rezistență la asimilare. **Incidența neșcolarizării este mult mai ridicată în cazul subiecților care se declara romi decât în cazul subiecților care se declara români.**

Tabel 10. Nivelul de școlaritate pe generații în funcție de naționalitatea declarată

		Nici o clasă	4 cls. neterm	4 cls. term.	8 cls. neterm	8 cls. term.	Sc.prof. neterm	Sc.prof. term.	Liceu Neterm	Liceu term.	Studii sup.	Ns/Nr
Generația Tânără	R	10,0%	5,9%	7,2%	14,6%	22,1%	2,0%	9,0%	9,6%	7,6%	1,5%	10,4%
	Rr	20,9%	8,7%	10,6%	13,8%	19,6%	2,0%	4,5%	6,5%	3,0%	1,0%	9,3%
Generația Matură	R	6,5%	4,3%	11,2%	11,5%	25,0%	3,5%	12,8%	10,9%	8,1%	2,4%	3,7%
	Rr	19,7%	7,5%	13,2%	14,1%	20,4%	2,3%	6,9%	7,7%	4,6%	0,5%	2,9%
Generația vârstnică	R	17,4%	9,8%	24,4%	9,9%	11,4%	1,2%	5,4%	1,4%	1,7%	0,5%	17,0%
	Rr	33,0%	6,7%	20,2%	8,7%	6,7%	0,5%	2,9%	1,0%	0,9%	0,1%	19,1%
Pop. peste 16 ani	R	10,9%	6,5%	13,9%	12,0%	20,0%	2,3%	9,4%	7,6%	6,0%	1,5%	9,9%
	Rr	23,5%	7,7%	14,2%	12,6%	16,6%	1,7%	5,1%	5,6%	3,1%	1,6%	9,2%

- am folosit abrevierea R pentru subiecții care se declara Români și Rr pentru cei care se declara romi

Diferențe importante apar și în cazul unor forme mai avansate de pregătire școlară, cum ar fi școala profesională, liceul și studiile superioare. În cazul acestor forme de învățământ, în cadrul tuturor generațiilor, procentul subiecților care se declara români este aproape dublu față de cel al subiecților care se declara romi. Parcurgerea unor trepte superioare de învățământ, ca urmare a unui proces de asimilare culturală, este probabil să contribuie la pierderea identității etnice.

Incidența analfabetismului pe generații

Unul dintre cei mai importanți indicatori în analiza comparativă a generațiilor îl reprezintă incidența analfabetismului, deoarece în opinia noastră deprinderea unor abilități minimale cum ar fi cititul și scrisul reprezintă principalele achiziții, mai ales pentru populațiile cu nivele reduse de școlaritate.

Tabel 11. Incidența analfabetismului pe generații

	Bine	Cu dificultate sau deloc	NS/NR	Total
Generația de tranziție (10-16 ani)	57,9%	37,5%	4,6%	100%
Generația tânără	62,4%	33,8%	3,8%	100%
Generația matură	66,7%	29,9%	3,5%	100%
Generația vârstnică	38,4%	45,3%	16,3%	100%
Total populație peste 10 ani	57,6%	35,8%	6,6%	100%

Incidența cea mai scăzută a analfabetismului o regăsim la generația matură, unde **aproximativ 30%** dintre subiecți pot fi considerați analfabeți (citesc cu dificultate sau deloc) în timp ce **incidența cea mai ridicată este la generația vârstnică**. Astfel, în cazul generației vârstnice, **peste 45%** dintre subiecți declara că citesc cu dificultate sau deloc, iar numărul mare de non-raspunsuri reprezintă probabil cazuri nedeclarate de analfabetism datorită etichetării sociale negative asociate acestuia. Dacă am lua în calcul și non-raspunsurile, ar însemna că în cadrul generației vârstnice peste 60% dintre subiecți sunt analfabeți. În ceea ce privește generațiile tânără și de tranziție se constată ca tendința că incidența analfabetismului este în creștere față de generația matură.

Incidența analfabetismului pe generații și sexe

Deși pe ansamblul populației de peste 10 ani nu sunt mari diferențe între sexe în ceea ce privește incidența analfabetismului, aceste diferențe devin mult mai vizibile în cadrul anumitor generații.

Astfel, în generația vârstnică femeile sunt analfabete într-o proporție mult mai ridicată decât bărbații, numărul femeilor care nu știu să citească deloc fiind aproape dublu decât cel al bărbaților. O pondere mai ridicată a analfabetismului la femei se pastrează și în

cadrul generațiilor matură, deși există o ușoară tendință de scădere a procentului de femei analfabete comparativ cu bărbații. Odată cu generația tânără are loc o egalizare a distribuției numărului de analfabeți pe sexe și, mai mult, numărul bărbaților analfabeți îl depășește cu puțin pe cel al femeilor. În generația de tranziție aceste diferențe se mențin, numărul bărbaților analfabeți fiind mai mare decât al femeilor analfabete.

Tabel 12. Incidenta analfabetismului pe generații în funcție de gen

		Bine	Cu dificultate sau deloc	NS/NR	Total
Generația de tranziție (10-16 ani)	M	56,8%	38,5%	4,7%	100%
	F	59,6%	35,7%	4,6%	100%
Generația tânără	M	61,4%	34,9%	3,7%	100%
	F	63,7%	32,6%	3,7%	100%
Generația matură	M	71,0%	25,8%	3,3%	100%
	F	62,0%	34,2%	3,8%	100%
Generația vârstnică	M	46,9%	37,5%	15,7%	100%
	F	32,2%	52%	15,8%	100%
Total populație peste 10 ani	M	60,7%	33,1%	6,2%	100%
	F	54,9%	38,3%	6,8%	100%

Satisfacția în raport cu școala

În ancheta din 1992 la întrebarea “Credeți că copiii dvs. sunt bine educați de profesorii de la școală?”, un procent de **79,6% dintre romi s-au declarat satisfăcuți de educația pe care copiii o primesc în școală**, 19,1% dintre subiecții investigați s-au declarat nesatisfăcuți, iar un procent de 1,4% nu au răspuns la această întrebare. Principalele motive ale insatisfacției pentru cei care s-au declarat nesatisfăcuți de educația pe care copiii lor o primesc în școală sunt:

- diferențele pe care școala le face între copiii romi și copiii români (43,7% din cei nesatisfăcuți);
- lipsă de interes pentru copiii cu probleme (24%);

- incorectitudinea profesorilor (17,5%)

Ancheta din 1998 releva, la fel ca și cea din 1992, că încrederea în școală caracterizează populația de romi. O mare parte a romilor (59,2%) considera că școala îi tratează în mod egal pe romi comparativ cu celelalte etnii. Aproape o treime dintre romi (30,4%) considera însă că instituția școlii se raportează mai prost la ei comparativ cu alte etnii. Doar 5,9% dintre romi cred că școala îi tratează mai bine pe romi decât pe celelalte etnii. Un procent de 4,6% dintre subiecții investigați nu au răspuns la această întrebare.

Școala este investită cu încredere de un procent ridicat de romi, la fel ca și instituțiile sanitare (61%) sau cele ale justiției (58,7%). Un număr mai mic de romi considera că ar fi tratați la fel cu alte etnii de către primarie (51,9%) și poliție (55%).

Aproape 40% dintre subiecți se declara nemulțumiți sau foarte nemulțumiți față de situația școlară pe care o au, constientizând probabil că absența unor nivele mai ridicate de școlaritate se reflectă în situația lor economică și socială. Decalajul dintre aspirațiile către un statut social mai înalt și posibilitățile actuale determina probabil la acești subiecți starea de frustrare declarată. Un sfert dintre subiecți sunt indiferenți față de propria școlarizare. Aproximativ o treime dintre subiecți (cei care se declara mulțumiți și foarte mulțumiți cu nivelul de școlaritate atins) au un nivel de aspirații mai redus și în consecință o satisfacție mai ridicată față de nivelul școlar dobândit.

Tabel 13. Satisfactia fata de nivelul de scolaritate dobandit

Populație peste 16 ani	Foarte mulțumit	Mulțumit	Nici mulțumit nici nemulțumit	Nemulțumit	Foarte nemulțumit	Ns/Nr
	1,8%	28,4%	24,8%	30,8%	10,8%	3,4%

Tipuri de școli

Școlarizarea romilor, modul în care școala se raportează la acestia, se prezintă într-o varietate de situații în comunitățile vizitate. Există câteva tipuri ideale (în sens weberian) de școli, care ordonează varietatea situațiilor existente.

Am putea opera următoarea tipologie a scolilor³:

- scoli exclusiv roma
- scoli mixte
- scoli cu clase pentru copii cu deficiențe

În majoritatea cazurilor, scolile exclusiv roma nu sunt rezultatul intenționat al segregării. Existența acestui tip de scoli este datorată mai degrabă izolării comunităților de romi, situate de regula la marginea marilor orase sau, în mediul rural, în sate compacte de romi aflate la distanțe relativ mari de centrul comunei. Acest tip de școală produce cele mai slabe rezultate școlare. Explicația constă, în principal, în absența cadrelor didactice calificate, greu de atras în localități izolate. Alți factori care determina prezența într-o proporție ridicată a cadrelor didactice necalificate în astfel de scoli sunt stigma asociată cadrelor didactice care predau în aceste scoli, precum și prejudecățile / stereotipurile unor membri ai personalului didactic. Discuțiile de grup cu cadre didactice din județul Sibiu reflectă acest lucru.

“sunt cadre didactice necalificate. De fiecare dată, deci în fiecare toamna, ajung acolo [școală exclusiv de romi] cei care în altă parte nu pot să prindă un post”(Directori,Sibiu); “ tot țigani sunt...; sunt de undeva veniți, care s-au..., deci unde procentul de natalitate a fost foarte mare... Va dați seama că acestea au sporit: din patru familii avem acum o mie și vreo sase sute.... Deci, sunt mai mulți, spre doua mii și avem noua clase de I-IV în școala nr. 2, c-asa o și numim, Școala Nr. 2, cu clasele I-IV Jina, și acolo sunt 9 cadre didactice necalificate. Din '89, de cand a avut loc revoluția, cadrele didactice calificate au fugit care încotro. Cei care erau din sat, au venit la școală de centru, plecand alții fiind tot de la I-IV, și, de atunci nu a mai fost nici un cadru didactic calificat în această școală” (Directori Sibiu); “eu cred că am cei mai mulți țigani: în jur de 96%. Sunt clase complet de țigani...Acuma, nu sunt toți foarte negri și foarte urați. Avem și niste țigani care-s frumoși și care învăta și care-s curați dar care este tot țigan” (Directori Sibiu)

De regula, aceste scoli exclusiv roma funcționează în spații improprii, neîncăpătoare, în care elevi din cicluri diferite de învățământ își desfășoara activitatea într-o aceeași sala de

³ Vezi lucrarea “Copiii romi din România”, *Salvati Copiii* – Unicef, Bucuresti, 1999

clasă. Dotările din aceste scoli sunt cvasiinexistente. În aceste condiții nu este de mirare că obiectivul educațional pentru populația de romi este alfabetizarea.

Scolile cu clase pentru deficienți în care învata copiii romi reprezintă în unele cazuri soluția de compromis de a include în procesul de învățământ copii romi din comunități stigmatizate social (de exemplu, comunitatea Pata Rat, Cluj, în care romii traiesc în locuințe improvizate, din exploatarea gropii de gunoi de la marginea orasului). Asemenea scoli, care reunesc copii cu deficiențe și copii romi fara deficiențe, dar cărora le lipsesc condiții de viață minimale, au un impact negativ asupra rezultatelor școlare și integrării sociale a copiilor romi.

Scolile mixte sunt în opinia noastră, a cadrelor didactice și a parinților romi cu care am discutat, forma de școlarizare care produce cele mai bune rezultate școlare în cazul copiilor romi. Influențele pozitive ale socializării în comun cu alte etnii, concurența școlară, comportamentul imitativ au ca efect creșterea nivelului de școlaritate și a rezultatelor școlare.

Școala între strategiile de viață ale populației de romi

Situația școlară a populației de romi poate fi parțial explicată și prin tipurile de strategii pe care diverse segmente ale populației de romi le aleg pentru a reuși în viață. Pentru populația investigată **educația școlară nu reprezintă o strategie fundamentală de viață decât pentru un numar foarte mic de subiecți (4,1%).**

Tabel 14. Strategii de viata

Să ai școală	4,1%
Să ai noroc	14,0%
Să stii meserie	8,0%
Să muncesti mult	23,9%
Să ai bani	28,5%
Să ai relații	0,8%
Să te ajute familia	2,8%
Să fii sănatos	7,3%
Să ai un loc de muncă	3,2%
Altele	2,3%
Ns / Nr	5,2%
Total	100%

Majoritatea subiecților nu privesc educația ca pe o investiție pe termen lung, considerand mai importante banii (28,5%), munca (23,9%) și norocul (14,0%). Principala strategie pentru reușită în viață a romilor o reprezintă banii, fara ca în percepția subiecților să existe întotdeauna o corelație între nivelul veniturilor și nivelul de școlaritate.

O strategie secundara pentru reușită în viață o reprezintă munca. Aceasta nu este legată de dobândirea unui nivel de școlaritate mai ridicat, fapt ce releva status-qvo-ul, o mare parte a populației de romi fiind angrenată în poziții care nu necesită o calificare și un nivel de școlaritate ridicat.

O altă categorie de subiecți valorizează norocul ca strategie de reușită în viață, fapt ce reflectă o lipsă de încredere în forțele proprii și în relațiile interumane (doar 0,8% considera că e important să ai relații) și o atribuire externa a reușitei în viață.

O valorizare indirectă a educației apare în cazul subiecților care declara că pentru a reuși în viață important este să stii o meserie. Procentul relativ ridicat de romi care considera că este importantă dobândirea unei meserii reflectă orientarea unei categorii importante de romi spre absolvirea unei scoli profesionale.

4. Concluzii

Romi participa într-o proporție semnificativ mai redusă decât ansamblul populației la grădiniță. Situația școlarizării este și ea una negativă datorită incidenței mari a nescolarizării și a abandonului în ciclurile primar și secundar. Analfabetismul are o pondere ridicată în special în cazul generației vârstnice dar și în cazul celorlalte generații. Determinanții nescolarizării și abandonului tin de situația economică precară a multor gospodării de romi, factori culturali (limba vorbită, naționalitatea declarată), izolarea comunităților de romi ș.a.

Perioada de tranziție aduce o creștere a incidenței nescolarizării în cazul generației tinere comparativ cu generația matură. Perioada comunistă, anii 1960-1980, reprezintă o perioadă de îmbunătățire a situației școlare a romilor. Cu toate că o mare parte a romilor se declară mulțumiți de atitudinea școlii față de ei, o parte dintre ei sunt nemulțumiți de nivelul de școlaritate atins.

O opinie frecvent întâlnită este că soluția pentru rezolvarea “problemei romilor” este creșterea accesului acestora la educație. Mulțimea programelor educaționale derulate de ONG-uri și adresate populației de romi și în special copiilor demonstrează faptul că în mentalitatea comună funcționează reprezentarea potrivit căreia creșterea nivelului de școlaritate va conduce în mod automat la efecte benefice asupra situației social-economice a populației de romi.

Unele studii de sociologia educației demonstrează că sporirea nivelului de școlarizare nu este asociată la nivel macrosocial cu o creștere a mobilității sociale și deci cu o îmbunătățire a statutului social și economic al indivizilor. Catalogând această constatare în categoria “efectelor perverse”, concluzia la care ajunge Boudon este că *”efectul principal al creșterii cererii de educație pare a constă în faptul că pretinde individului o școlarizare cu o durată mereu crescândă de școlarizare, în vreme ce speranțele sociale raman neschimbate”* (p.182). Explicația acestui efect pervers, dedusă în urma unui proces complex de simulare, accentuează asupra efectului de dominanță potrivit căruia categoria socială de origine are un rol mai important asupra categoriei sociale de destinație a individului decât nivelul de școlaritate. Altfel spus, la nivele egale de

școlaritate, indivizii proveniții din medii sociale mai înalte vor ocupa poziții mai înalte decât cei proveniți din medii sociale mai joase.

Acest lucru nu trebuie însă să ne conducă la concluzii pesimiste asupra posibilității de diminuare a inegalităților sociale prin intermediul educației și nu acesta este scopul prezentei argumentații. Am vrut doar să subliniem că pentru a fi eficiente, este necesar ca politicile educaționale adresate populației de romi să fie corelate cu acțiuni afirmative în domeniul pieței muncii, masuri care să stimuleze accesul pe piața muncii al romilor. În caz contrar, politicile educaționale care vizează creșterea nivelului de instruire al romilor vor esua în reducerea inegalităților sociale și a marginalizării. În plus, o politică educațională care vizează creșterea școlarității în absența unor locuri de muncă adecvate riscă să înrautățească și mai mult reprezentările pe care romii le au față de școală.

Bibliografie

1. Boudon, R., *Texte sociologice alese*, Editura Humanitas, Bucuresti, 1990
2. Liegeois, J.P., *Roma, Gypsies, Travelers*, Council Of Europe Press, 1994
3. Neculau, A. și Ferreol, G., *Minoritari, marginali, excluși*, Editura Polirom, Iași, 1996
4. Surdu, M., *Efectele condiționării alocației pentru copii de prezența școlară în cazul copiilor romi*, în Revista Calitatea Vieții, nr. 1 / 1998
5. Zamfir, C. și Zamfir, E., coordonatori, *Țigani între ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, Bucuresti, 1993
6. ****Situația socială a romilor din județul Buzău*, Revista de Cercetări Sociale nr. 3/4, 1998
7. ****Copii romi din România*, Salvați copiii - Unicef, Bucuresti, 1999